

Фарміраванне ў дзяцей 5–6 гадоў граматычнага ладу маўлення

(Пачатак ў № 1, 2013)

Гульні і практыкаванні на ўтварэнне назваў людзей і прафесій

Сачыням рыфмоўкі

Мэта: выпрацоўваць арыенціроўку на гучанне граматычных форм, пры дамапозе якіх утвараюцца назвы людзей.

Арганізацыя. Педагог пытаецца ў дзяцей, ці ведаюць яны, хто такі бягун? (*Чалавек, які бяжыць, спартсмен, які займаецца бегам.*) А хто такі крыкун? А як вы думаеце, хто такі лёжань? А седзень? Вось як тлумачыць гэтыя словы беларускі паэт Васіль Вітка:

Лежань лежма ляжыць,
Седзень седзьма сядзіць,
Бягун бежма бяжыць,
Крыкун крычма крычыць.
Гультай гульма гуляе,
Абібок бок абівае.

— Давайце паўторым, хто што робіць. Паспрабуйце дагаворыць за мной радкі:

Лежань лежма ... (*ляжыць*),
Седзень седзьма ... (*сядзіць*),
Бягун бежма ... (*бяжыць*),
Крыкун крычма ... (*крычыць*).
Гультай гульма ... (*гуляе*),
Абібок бок ... (*абівае*).

— А цяпер давайце паспрабуем расказаць гэты жартоўны вершык інакш. Я буду пачынаць, а вы працягвайце:

Лежма ляжыць ... (*лежань*),
Седзьма сядзіць ... (*седзень*),
Бежма бяжыць ... (*бягун*),
Крычма крычыць ... (*крыкун*),
Гульма гуляе ... (*гультай*),
Абівае бок ... (*абібок*).

Педагог прапануе паслухаць іншы верш Васіля Віткі:

Хто чытае, той чытач,
А хто слухае — слухач,
А за ўсіх найболей спраўны,
Хто дапытлівы, цікаўны.
Хто пытае — многа знае,
Сам сабе на вус матае.

— Каго называюць чытачом? А каго слухачом? Мы з вамі таксама можам сачыніць вясёлыя жарты пра розных людзей. Давайце паспрабуем. Я зноў буду пачынаць, а вы — падказваць мне словы:

Хто чытае, той... (*чытач*),
А хто слухае... (*слухач*),

**СТАРЖЫНСКАЯ
Наталля Сцяпанайна**
доктар педагагічных
навук, прафесар
Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага
ўніверсітэта
імя Максіма Танка

А глядзіць на ўсіх... (*глядач*),
Уцякае... (*уцякач*).

— Хто здагадаецца, што азначае слова «дзеяч»? (*Чалавек, які дзейнічае, многа працуе.*)

Абыяк — абібок

Мэта: выпрацоўваць арыенціроўку на гучанне граматычных форм, якія змяшчаюць часціцу *абы*.

Арганізацыя. Педагог прапануе ўспомніць верш Васіля Віткі «Лежень седзень»:

Лежань лежма ... (*ляжыць*),
Седзень седзьма ... (*сядзіць*),
Бягун бежма ... (*бяжыць*),
Крыкун крычма ... (*крычыць*).
Гультай гульма ... (*гуляе*),
Абібок бок ... (*абівае*).

— Што значыць, абібок бок абівае? (*Чалавек нічога не робіць, толькі ляжыць або сядзіць, абівае бакі.*) Хто ж такі абібок, як пра яго сказаць іншымі словамі? (*Гультай, лянівы, няўмека...*). Пра такога гавораць «Гультай і ляжаць стамляецца». Чаму?

— У паэта Васіля Віткі ёсць цікавы верш пра такога чалавека. Называецца верш «Абыяк». Як вы думаеце, хто такі «абыяк»? (Свабодныя выказванні дзяцей.) Вось як пра абыяка расказвае Васіль Вітка:

Абыяку — *абы* як,
Або гэтак, або так.
Абыяку — *абы*,
Абы збыць *абы*-куды

Абы-што, абы-чыё
Абы толькі не сваё.
Абыяк — Абібок.
Вось і весь яго
Урок.

— Хто ж такі абыяк? (Свабодныя выказванні дзяцей.) Як усё робіць абыяк? (*Абы-як.*) Так, ён робіць *абы-як*, або гэтак, або ... (*Так.*) Што ён робіць? (*Абы-што.*) Куды ідзе? (*Абы-куды.*) Чаму ў вершы сказана: абыяк-абібок? (Свабодныя выказванні дзяцей.) Давайце с вамі завучым напам'яць:

Абыяк — Абібок.
Вось і весь яго
Урок.

Шмат прафесій ёсць на свеце

Мэта: выпрацоўваць арыенціроўку на гучанне граматычных форм, пры дамапозе якіх утвараюцца назвы прафесій.

Матэрыял: малюнак з выявай сталявара каля мартэнаўскай печы. Можна выкарыстаць малюнкi з выявамі прадстаўнікоў іншых прафесій, якія ўзгадваюцца ў сцэнарыі зносін.

Арганізацыя. Педагог пытаецца, якія прафесіі ведаюць дзеці. (Адказы дзяцей.) У паэта Леаніда Дайнекі ёсць верш, які пачынаецца такімі словамі:

Шмат прафесій ёсць на свеце,
Не запішаш і ў буквар.
А найлепшая з іх, дзеці, —

...

— Я не буду заканчваць радок з верша, вы мне самі скажыце, якая прафесія, на ваш погляд, самая лепшая, кім кожны з вас хацеў бы быць. (Свабодныя выказванні дзяцей.)

— А цяпер давайце паслухаем, пра якую прафесію казаў паэт Леанід Дайнека:

Шмат прафесій ёсць на свеце,
Не запішаш і ў буквар.
А найлепшая з іх, дзеці, —
Сталявар, агню ўладар.

— Як вы думаеце, што робіць сталявар? (Выказванні дзяцей.) Сталявар варыць сталь. Сталь — гэта такі метал.

Бачу здзіўленыя твары,
Чую: «Так не можа быць!»
Варяць кашу кашавары,
Вараць сокi сакавары,
Як жа можна сталь варыць?

На завод давайце пойдзем,
Дзе рабочы люд — не госьць.
Гляньце, дзеці: на заводзе
Печ мартэнаўская ёсць.

(Паказвае адпаведны малюнак.)

І ў печы той бясконца
Полымя гудзе, п'яе,
Нібы сто агністых сонцаў
Зачынілі ў яе.

У блакітных акуларах,
Ад агню прыкрыўшы твар,
Сталь і днём і ноччу варыць ...
(сталявар).

— Для чаго патрэбна сталь? З яе робяць усё, што трэба рабіць з металу. Што гэта? (Свабодныя выказванні дзяцей.) Так, гэта нажы, рыдлёўкі, малаткі, станкі, рэйкі для паяздоў, нават ракеты і многае іншае.

— Значыць, хто што варыць? Я буду пачынаць радок, а вы заканчвайце:

Вараць кашу ... (*кашавары*),
Вараць сокi ... (*сакавары*),
Варыць сталь ... (*сталявар*),
Варыць цукар ... (*цукравар*),
Сыры варыць ... (*сыравар*).

— А што робяць прадстаўнікі іншых прафесій? Я вам буду называць прафесію, а вы паспрабуйце здагадацца, што кожны ў іх робіць. Што робіць пчаляр? Сталяр? Шкляр? Маляр? Камінар?

— Паэт Васіль Вітка напісаў шмат цікавых вершаў. Ёсць у яго верш і пра прафесіі. Я буду чытаць вам пачатак кожнага радка, а вы — дагаворваць назву прафесіі:

Даглядае пчол ... (*пчаляр*),
Стол майструе ... (*сталяр*),
Шыбы ў вокны ставіць ... (*шкляр*),
Сцены беліць ... (*маляр*),
Чысціць комін ... (*камінар*),
Сыры варыць ... (*сыравар*),
Ну, а цукар ... (*цукравар*).

— Як вы думаеце, пра каго гавораць: «Хто любіць працаваць, той не будзе доўга спаць».

Пра дзядзьку Самавара

Мэта: выпрацоўваць арыенціроўку на гучанне граматычных форм, пры дамапозе якіх утвараюцца назвы людзей і жывёл.

Арганізацыя. Педагог прапануе паслухаць вясёлы верш, які напісаў рускі паэт Вратароў. Гэта верш-гульня. Давайце разам пагуляем.

Выхвальнік чытае верш, у якім дзеці ўгадваюць і вымаўляюць хорам рыфму:

У летні поўдзень на бульвар
Выйшаў дзядзька Самавар.
З ім яго спадарыня — ... (*самаварыня*).

Дачушкі спадаранькі — ... (*самаваранькі*).
І сынкі спадарачкі — ... (*самаварачкі*).
І сябры-таварышы — ... (*самаварышы*).

— Мілы дзядзька, выбачай,
Вы куды панеслі чай?
— Хочам мы на беражку
У цяньку папіць чайку.

— Спадабаўся вам верш? Як вы думаеце, а як можна назваць вуліцу, дзе жыве гэтая сямейка — Дзядзька Самавар, яго жонка Самаварыня і ўсе астатнія?

А як бы вы назвалі вуліцу, дзе жывуць звяры — аматары паспаць? Як назваць вёску, што знаходзіцца ў дубовым гаі, дзе расце шмат жалудоў? Дзе разво-дзяць пчол і атрымліваюць мёд? Як назваць прыпынак у раёне, дзе жывуць мядзведзі? Вожыкі?